

КОЗИЄНКО І. С.,

здобувач

(Київський міжнародний університет)

УДК 347.73:316.422

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КРЕДИТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

На підставі аналізу нормативних актів, якими закріплюється застосування кредитних інструментів фінансового стимулювання інноваційної діяльності в Україні, визначається сукупність таких інструментів та досліджуються проблеми, що виникають у суб'єктів інноваційної діяльності при отриманні державної допомоги шляхом застосування до них визначених інструментів.

Ключові слова: кредитування, гарантування державою зобов'язань з повернення кредиту, що був наданий суб'єкту інноваційної діяльності для реалізації інноваційного проекту, інноваційний лізинг.

На основании анализа нормативных актов, закрепляющих применение кредитных инструментов финансового стимулирования инновационной деятельности в Украине, определяется совокупность таких инструментов и исследуются проблемы, возникающие у субъектов инновационной деятельности при получении государственной помощи путем применения к ним вышеуказанных инструментов.

Ключевые слова: кредитование, гарантирование государством обязательств по возврату кредита, предоставленного субъекту инновационной деятельности для реализации инновационного проекта, инновационный лизинг.

Based on the analysis of normative acts, which provides for the use of credit instruments financial stimulation of innovative activity in Ukraine, determines the set of such tools and explores the problems arising from the subjects of innovative activity in the receiving state aid, through the use of certain instruments.

Key words: the loan, guaranteed by the government of obligations to repay the loan given to the subject of innovation activities for realization of the innovative project, innovative leasing.

Вступ. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 року № 389 [1], спрямована на створення умов для переходу економіки України на інноваційну модель розвитку, модернізацію виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку, запобігання впливу міжнародної фінансової кризи передбачає створення системи фінансового стимулювання (підтримки) інноваційної діяльності. У ст. 33 Закону № 1977–XII та ст. 33 Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 1 грудня 1998 року № 284–XIV [257] зазначається, що держава застосовує фінансово-кредитні та податкові важелі для створення економічно сприятливих умов для ефективного здійснення наукової і науково-технічної діяльності відповідно до законодавства України.

Постановка завдання. Отже, законодавство України передбачає застосування кредитних інструментів для фінансового стимулювання інноваційної діяльності, дослідженню яких присвячували свої роботи С.Т. Космагамбетова, Б.І. Пшик, О.А. Баранова, А.А. Тусков, І.А. Трахтенберг, І.П. Довбий, Е.С. Малахова, Т. Васильєва, А.Г. Михайловський, В.И. Бомкин та інші, проте ні серед науковців, ні в українському законодавстві немає вичерпного переліку інструментів, що вже застосовуються в Україні для фінансового стимулювання зазначеної діяльності. У різних нормативних актах закріплюються окремі інструменти, при цьому наявна амбівалентність правових норм, яка проявляється в застосуванні двох або більше взаємовиключних положень, конфлікт яких ігнорується, тому

особливої актуальності набуває аналіз нормативно-правових актів України, якими запроваджуються інструменти кредитного стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності, їх систематизація та розгляд механізму отримання зазначених інструментів з метою визначення стимулюючого ефекту від їх застосування в Україні.

Результати дослідження. Відповідно Закону України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 року № 3715-VI [2] та норм Програми № 389, для реалізації середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні державою запроваджуються заходи щодо надання кредитів за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії. Згідно п. 8 ст. 19 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року № 40-IV [3], Державною інноваційною фінансово-кредитною установою може надаватися інноваційним проектам фінансова підтримка шляхом кредитів, за умов наявності гарантії повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо. Отже, для фінансового стимулювання інноваційної діяльності в Україні застосовується державне кредитування, яке здійснюється через спеціалізовані державні небанківські кредитні установи та спеціалізовані комунальні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи, кошти яких формуються за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів місцевих бюджетів. Законом передбачена можливість залучення коштів у зазначені бюджети з інших джерел. Наприклад, Державна інноваційна небанківська фінансово-кредитна установа «Фонд державної підтримки малого інноваційного бізнесу» [4] відбирає інноваційні проекти з метою надання фінансової підтримки для їх реалізації у встановленому порядку та надає суб'єктам інноваційної діяльності фінансову підтримку шляхом повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів. Крім повного безвідсоткового кредитування, відповідно п. «б» ч. 1 ст. 17 Закону України «Про інноваційну діяльність», суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надана фінансова підтримка шляхом часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності. Такий же інструмент фінансового стимулювання інноваційної діяльності передбачається в ст. 6 Статуту Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд державної підтримки малого інноваційного бізнесу» [4], згідно якої зазначений Фонд надає суб'єктам інноваційної діяльності фінансову підтримку шляхом часткового (до 50 відсотків) безвідсоткового кредитування інноваційних проектів за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування таких проектів решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності. Отже, основним інструментом непрямого методу державної інноваційної фінансової стимулювання інноваційної діяльності, що застосовується в Україні, є кредитування суб'єктів інноваційної діяльності, яке буває двох видів – повне безвідсоткове та часткове.

Крім кредитування, законодавство України передбачає застосування такого інструменту для фінансового стимулювання інноваційної діяльності як компенсація відсотків, що сплачуються суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів. Так, згідно п. «в» ч. 1 ст. 17 Закону України «Про інноваційну діяльність», суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надана фінансова підтримка шляхом повної чи часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів, а відповідно ст. 6 Статуту Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд державної підтримки малого інноваційного бізнесу» [4] надає суб'єктам інноваційної діяльності фінансову підтримку шляхом повної або часткової компенсації за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності банкам та іншим фінансовим установам за кредитування інноваційних проектів. Отже, наступним інструментом непрямого державного фінансового стимулювання інноваційної діяльності, що застосовується в Україні, є повна або часткова компенсація за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів відсотків за кредитами суб'єктів інноваційної діяльності для реалізації інвестиційних проектів.

Відповідно п. 2 ст. 5 Положення про Державний інноваційний фонд, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 року № 243 [5], Держінфонд організовує надання гарантій для виконання фінансових зобов'язань виконавців інноваційних проектів шляхом укладення договорів страхування фінансових ризиків, застави, поруки тощо; тобто законодавець застосовує такий інструмент фінансового стимулювання інноваційної діяльності як гарантування державою фінансових зобов'язань виконавців інноваційних проектів. Крім того, згідно п. «г» ч. 1 ст. 17 Закону України «Про інноваційну діяльність», суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надана фінансова підтримка шляхом надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів, а відповідно ст. 6 Статуту Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд державної підтримки малого інноваційного бізнесу» [4] надає суб'єктам інноваційної діяльності фінансову підтримку шляхом надання державних гарантій банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів. Отже, наступним інструментом непрямого державного фінансового стимулювання інноваційної діяльності, що застосовується в Україні, є гарантування державою зобов'язань з повернення кредиту, що був наданий суб'єкту інноваційної діяльності для реалізації інноваційного проекту.

Згідно п. 8 ст. 19 та п. 8 ст. 20 Закону України «Про інноваційну діяльність» Державною інноваційною фінансово-кредитною установою та комунальною інноваційною фінансово-кредитною установою можуть надаватися інноваційним проектам фінансова підтримка шляхом передання майна в лізинг наявності гарантій повернення коштів у вигляді застави майна, договору страхування, банківської гарантії, договору поруки тощо, отже наступним кредитним інструментом фінансового стимулювання інноваційної діяльності є інноваційний лізинг.

Підсумовуючи зазначене, констатуємо, що для фінансового стимулювання інноваційної діяльності в Україні застосовуються такі кредитні інструменти:

1. Кредитування:

- а) повне безвідсоткове;
- б) часткове.

2. Компенсація відсотків, що сплачуються суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів:

- а) повна;
- б) часткова.

3. Гарантування державою зобов'язань з повернення кредиту, що був наданий суб'єкту інноваційної діяльності для реалізації інноваційного проекту.

4. Інноваційний лізинг.

Застосування зазначених інструментів здійснюється в рамках надання державної допомоги суб'єктам інноваційної діяльності.

Незважаючи на те, що в нормативному полі України передбачено застосування доволі значного фінансово-кредитного інструментарію непрямого фінансового стимулювання інноваційної діяльності, науковці відзначають, що на практиці вони майже не застосовуються [6, с. 229]. Пов'язане це, насамперед, зі складністю процедури реєстрації інноваційного проекту, оскільки без такої реєстрації допомога у вигляді кредитування, компенсації за рахунок коштів бюджетів відсотків за кредитами, гарантування державою зобов'язань з повернення кредиту тощо не надається. Проблемам, які виникають у суб'єктів інноваційної діяльності при реєстрації інноваційних проектів, було приділено увагу раніше.

Проте реєстрація інноваційного проекту – це лише перший етап отримання допомоги у вигляді кредитних інструментів фінансового стимулювання інноваційної діяльності. Для того, щоб отримати зазначену допомогу, необхідно пройти конкурсний відбір, порядок проведення якого неодноразово змінювався і доповнювався різноманітними нормативними актами, які розроблялися та приймалися майже щорічно. На сьогодні відбір суб'єктів інноваційної діяльності здійснюється відповідно Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інноваційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 року № 835 [7], згідно якого механізм відбору проектних інноваційних пропозицій здійснюється наступним чином: в офіційних засобах масової інформації та на веб-сайті відповідального органу публікується оголошення про проведення відбору; суб'єкти інноваційної діяльності, які бажають взяти участь

у зазначеному відборі, подають відповідальному органу встановлені у вищевказаному Порядку документи; відповідальний орган розглядає їх протягом п'яти робочих днів з дати надходження заяви про участь у відборі подані матеріали і приймає рішення про допуск проектної (інвестиційної) пропозиції та/або інноваційного проекту щодо участі у відборі або про відмову в такій участі. Далі відповідальний орган: формує перелік проектних (інвестиційних) пропозицій та/або інноваційних проектів, допущених до участі у відборі, та оприлюднює його на своєму офіційному веб-сайті протягом п'яти робочих днів після закінчення кінцевого строку прийняття заяв про участь у відборі і готує протягом семи робочих днів з дати оприлюднення зазначеного переліку конкурсній комісії пропозиції щодо оцінки проектних (інвестиційних) пропозицій та/або інноваційних проектів, визначеної з використанням бальної системи у встановленому Мінекономрозвитку порядку, а також пропозиції щодо форми та обсягу державної підтримки для реалізації кожного інвестиційного проекту за встановленими критеріями. При цьому, якщо суб'єкт інноваційної діяльності бажає отримати державну допомогу шляхом надання державних гарантій, то Мінфін, Мінекономрозвитку, центральний орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить суб'єкт інвестиційної діяльності, забезпечують здійснення ідентифікації та оцінки ризиків відповідно до Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року № 131 [8].

Після завершення підготовки пропозицій, відповідальний орган забезпечує протягом п'яти робочих днів проведення засідань конкурсної комісії щодо відбору, яка проводить оцінку та відбір допущених до участі у відборі проектних (інвестиційних) пропозицій та/або інвестиційних проектів та приймає рішення щодо можливості надання державної підтримки для розроблення або реалізації інвестиційних проектів, в якому зазначаються форма та обсяг державної підтримки для розроблення або реалізації кожного інвестиційного проекту в межах загального обсягу державної підтримки в поточному бюджетному періоді, з урахуванням даних Державного реєстру інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій і заяви для участі у відборі суб'єкта інвестиційної діяльності, та подає його керівникові відповідального органу. Інформація про результати відбору розміщується на офіційних веб-сайтах та надсилається разом з копією (копіями) протоколів засідань конкурсної комісії протягом двох робочих днів після прийняття нею рішення відповідними органами державної влади, органам місцевого самоврядування – Мінфіну (місцевому фінансовому органу) та Мінекономрозвитку для державної підтримки шляхом надання державних гарантій. Надання державної підтримки для розроблення або реалізації проектних (інвестиційних) пропозицій та/або інвестиційних проектів здійснюється відповідальним органом з урахуванням рішень конкурсних комісій [7].

Проблеми, з якими стикаються суб'єкти інноваційної діяльності при реєстрації інноваційного проекту, визначені нами раніше, притаманні і процедурі конкурсного відбору таких проектів на отримання державної допомоги у вигляді кредитних інструментів (при цьому немає гарантії отримання цієї допомоги, оскільки чітких критеріїв конкурсного відбору інноваційних проектів у законодавстві не передбачено, що створює підґрунтя для зловживань, корупції та необ'єктивного ставлення з боку представників конкурсних комісій). Деякі науковці зазначають [9, с. 88], що для конкурсного відбору інноваційних проектів для надання державної допомоги у вигляді кредитних інструментів можуть застосовуватися критерії, розроблені Державним агентством України з інвестицій та розвитку, та закріплені в його Наказі № 122 від 23 листопада 2010 року «Питання конкурсного відбору інноваційних та інвестиційних проектів для їх фінансування за рахунок коштів Державної інноваційної фінансово-кредитної установи» [10], у п. 15 якого зазначається, щодо критеріїв експертних оцінок інноваційних проектів відносяться:

1) науково-технічний критерій, який розкривається через науково-технічний потенціал учасника конкурсу – суб'єкта інноваційної діяльності (наявність співробітників з науковими ступенями, наявність випробувальних лабораторій, наявність об'єктів права інтелектуальної власності, які зареєстровані відповідно до законодавства); запропоновані нові технічні рішення;

2) виробничий критерій, який розкривається через забезпеченість виробництва необхідними сировиною, матеріалами, комплектуючими, обладнанням і устаткуванням; рівень технологічних нововведень при реалізації проекту; забезпеченість виробництва кваліфікованим персоналом; можливість використання відходів виробництва; наявність у проекті ресурсо- та енергозберігаючих технологій (оцінка показників зниження енергоємності, матеріалоємності виробництва продукції, оцінка ступеня заміщення традиційних джерел енергії альтернативними);

3) ринковий критерій розкривається через: відповідність проекту потребам ринку; ефективність маркетингових заходів для просування запропонованого продукту на ринок; конкурентоспроможність продукції за ціною та якістю; перспективність ринків збуту тощо;

4) фінансово-економічний критерій розкривається через: передбачуваний рівень рентабельності; строк окупності проекту; частку власних коштів учасника конкурсу в загальній кошторисній вартості проекту; платоспроможність та фінансову стабільність учасника конкурсу – суб'єкта інноваційної діяльності;

5) соціальний та екологічний критерії розкриваються через вплив реалізації проекту на рівень зайнятості населення та створення нових робочих місць; надходження платежів до бюджетів; вплив виробничих процесів, задіяних у реалізації проекту, на навколишнє природне середовище; відповідність вимогам санітарних, архітектурних та інших норм, установлених законодавством України [10].

Проте застосовувати норми наказу органу виконавчої влади у сфері інвестиційної діяльності, яким є Державне агентство України з інвестицій та розвитку при регулюванні процедури надання державної допомоги у вигляді кредитних інструментів суб'єктам інноваційної діяльності для їх фінансового стимулювання вважаємо недоречним, і, як вірно зазначає А.Р. Стояновський [11, с. 168], формулювання в зазначеному наказі критеріїв відбору інноваційних проектів сформульовано таким чином, що залишає місце суб'єктивному фактору, а отже розвитку корупції та необ'єктивного ставлення з боку представників конкурсних комісій.

Таким чином, процедура конкурсного відбору представляє собою складну та дорогу процедуру, яка вимагає від суб'єкта інноваційної діяльності значних зусиль та витрат, внаслідок чого більшість з них відмовляється від її проходження, що позбавляє частину суб'єктів інноваційної діяльності (при цьому таких суб'єктів, які раніше пройшли процедуру реєстрації інноваційного проекту), стимулів щодо звернення за державною допомогою на здійснення зазначеної діяльності, тобто фінансових стимулів щодо заняття інноваційною діяльністю.

Проте для тих суб'єктів інноваційної діяльності, які все ж таки пройшли всі передбачені законодавством процедури для отримання бюджетної допомоги, залишається ризик недофінансування або взагалі відсутності фінансування, що пов'язано з нерегулярністю фінансування, яке, як вірно вказує Л.А. Подимова [12, с. 306], здійснюється почасти в кінці року за залишковим принципом. Отже, суб'єкт інноваційної діяльності, пройшовши довгу та складну процедуру отримання державної допомоги у вигляді кредитування, компенсації витрат на відсотки за кредитами суб'єктів інноваційної діяльності, які вони взяли для реалізації інноваційних проектів за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів, гарантування державою зобов'язань з повернення кредиту, що був наданий суб'єкту інноваційної діяльності для реалізації інноваційного проекту і та іншого, витративши кошти на підготовку всіх необхідних документів і час на їх погодження, подачу, реєстрацію тощо, може не отримати тієї допомоги, на яку сподівався, що також позбавляє його фінансових стимулів щодо заняття цією діяльністю.

Висновки. Таким чином, через складність та значну вартість адміністрування процедури отримання фінансової допомоги, кредитні інструменти фінансового стимулювання інноваційної діяльності в Україні майже не застосовуються, а отже фінансове стимулювання інноваційної діяльності за допомогою зазначених інструментів фактично не відбувається.

Шляхи удосконалення механізму отримання кредитних інструментів та їх застосування для фінансового стимулювання інноваційної діяльності можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 року № 389 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 28. – Ст. 1173.
2. Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 року № 3715-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 166.
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
4. Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи «Фонд державної підтримки малого інноваційного бізнесу» : Постанова Кабінету Міністрів від 12 грудня 2011 року № 1396 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 6. – Ст. 215.

5. Про затвердження положення про Державний інноваційний фонд : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 № 243 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 9. – Ст. 350.
6. Ховрах І.В. Фінансування інноваційного розвитку: реалії та перспективи / І.В. Ховрах // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 229–235.
7. Про затвердження Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інноваційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 листопада 2013 року № 835 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 90. – Ст. 3321.
8. Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками : Постанова Кабінету Міністрів від 23 лютого 2011 року № 131 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 14. – Ст. 569.
9. Росохата А.С. Аналіз критеріїв відбору інноваційних проектів як складової процесу їхнього прогнозування / А.С. Росохата // Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні напрями розвитку маркетингу: теорія і практика» (м. Луганськ, 28–29 березня 2013 р.). – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – С. 87–90.
10. Питання конкурсного відбору інноваційних та інвестиційних проектів для їх фінансування за рахунок коштів Державної інноваційної фінансово-кредитної установи : Наказ Державного агентства України з інвестицій та розвитку від 23 листопада 2010 року № 122 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 96. – Ст. 3425.
11. Стояновський А.Р. Форми реалізації в Україні інноваційної діяльності та основні напрями її державної підтримки / А.Р. Стояновский // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2011. – № 76. – С. 167–173.
12. Подимова Л.А. Стан та перспективи розвитку національної інноваційної системи України / Л.А. Подимова // Вісник Чернігівського національного технологічного університету. – 2013. – № 2. – С. 303–313.

МАРЧЕНКО О. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
(Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара)

УДК 342.9

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕКЛАМА»

У статті наголошено на особливому значенні правового регулювання сфери реклами як одного із засобів розвитку ринкової економіки в Україні. У зв'язку з цим досліджено наукові підходи до визначення поняття «реклама», а також його офіційне (законодавче) тлумачення, на підставі чого зроблено відповідні зауваження та висновки.

Ключові слова: *реклама, рекламна діяльність, ринкова економіка, правове регулювання, маркетинг.*

В статье отмечено особое значение правового регулирования сферы рекламы как одного из средств развития рыночной экономики в Украине. В связи с этим исследованы научные подходы к определению понятия «реклама», а также его официальное (законодательное) толкование, на основании чего сделаны соответствующие замечания и выводы.

Ключевые слова: *реклама, рекламная деятельность, рыночная экономика, правовое регулирование, маркетинг.*

